

## **Udržateľný rozvoj verzus konkurencieschopnosť priemyslu EÚ<sup>1</sup>**

### **Sustainable development versus competitiveness of EU industry**

**Edita Nemcová\***

#### **Abstrakt**

Zvyšovanie konkurencieschopnosti priemyslu pri súčasnom rešpektovaní požiadaviek udržateľného rozvoja patrí na prahu 21. storočia ku kľúčovým cieľom Európskej únie. Globalizácia, v dôsledku ktorej sa menia environmentálne, ekonomické i sociálne podmienky, možno z tohto aspektu charakterizovať aj ako proces neustálych zmien. Preto medzi hlavné ciele ďalšieho rozvoja priemyslu patrí hľadanie efektívnych metód a spôsobov, ktoré by umožnili jeho adaptáciu na tieto zmeny. Zároveň sa priemyselná výroba musí prispôbiť efektívnemu využívaniu zdrojov a surovín. Uvedený článok analyzuje, aký majú vplyv požiadavky zvyšovania konkurencieschopnosti a udržateľného rastu na budúci vývoj spracovateľského priemyslu EÚ.

#### **Kľúčové slová**

Konkurencieschopnosť, udržateľný rozvoj, spracovateľský priemysel, EÚ

#### **JEL klasifikácia: L52, L60**

---

<sup>1</sup> Tento príspevok vznikol vďaka podpore v rámci OP Výskum a vývoj pre projekt: SPECTRA Centrum excelencie pre rozvoj sídelnej infraštruktúry znalostnej ekonomiky (ITMS: 26240120002), spolufinancovaný zo zdrojov Európskeho fondu regionálneho rozvoja.

\* NEMCOVÁ Edita, Prognostický ústav SAV, Šancová 56, 811 05 Bratislava 1; e-mail: progedit@savba.sk

## **Abstract**

Fostering industrial competitiveness in accordance with sustainable development has been recently one of key objectives of the EU at the eve of the 21 century. Globalisation further convolutes the running process of changes. As a consequence of the globalisation processes the environmental, economic and political conditions are changing. Therefore, the main goal of manufacturing industry is finding effective methods, tactics and measures, which would enable it's adaptation to these changes. At the same time manufacturing industry has to adjust to an effective resource exploitation mode. The presented article analyses how pursuit of rising competitiveness and sustainability affect the further development of EU manufacturing industry.

## **Key Words:**

competitiveness, sustainable development, manufacturing industry, EU,

## **ÚVOD**

Globalizačné procesy prinášajú stále viac neistoty do procesu ekonomických, politických, sociálnych i prírodných zmien. Prioritou priemyslu v tomto neustále sa meniacom prostredí je preto hľadanie efektívnych metód, postupov a opatrení, ktoré by umožňovali jeho adaptáciu na tieto zmenené podmienky. Zároveň priemysel ako jeden z najväčších znečisťovateľov životného prostredia musí zvládnuť prechod na takú formu rastu, ktorá efektívne využíva zdroje. V osemdesiatych rokoch minulého storočia sa v diskusiách o ekonomickom raste a životnom prostredí objavila nová koncepcia, koncepcia udržateľného rozvoja. Z retrospektívneho pohľadu môžeme povedať, že táto koncepcia pomohla nielen dopracovať sa ku kompromisu medzi požiadavkami ekonomického rastu a ochrany životného prostredia, ale stimulovala aj výmenu názorov vo všeobecnosti. Reflektujúc túto neustále sa rozširujúcu diskusiu, literatúra o danej problematike je mimoriadne rozsiahla, nielen kvôli zložitosti a komplexnosti, ale hlavne kvôli neriešiteľnosti problému spôsobenej, dalo by sa zjednodušiť

povedať, nezlúčiteľnosťou stanovísk. Diskutované problémy sa zákonite premietajú aj do hľadania spôsobov zvyšovania konkurencieschopnosti priemyslu. Pretože obmedzenosť a vyčerpateľnosť zdrojov nie je hrozbou ďalej budúcnosti, ale reálnym obmedzením súčasnosti.

## 1. Vývoj priemyslu a ekonomický rast

Najrýchlejšie sa rozvíjajúcou oblasťou na konci 20. storočia bola periféria Tichého oceánu, tzv. „Pacific Rim“. Patrí sem - od Kalifornie po Kanadu - hospodárstvo Severnej Ameriky, východoázijské tigry, Japonsko a Austrália, ako aj pobrežné územie Číny. Tieto územia patrili v poslednom čase k veľmi rýchlo sa vyvíjajúcim oblastiam globálnej informačnej spoločnosti. Avšak aj v Európe sa začínalo formovať jedno nové, dynamicky sa rozvíjajúce pásmo rastu. Krajiny, ktoré dosiaľ v rámci Európskej únie zaujímali skôr periférne postavenie - od Írska po Portugalsko, od Španielska po Fínsko - ,sa rozvíjali rýchlejšie ako krajiny tvoriace pôvodné jadro Európskej únie. Hlavnou príčinou takéhoto vývoja bol fakt, že kapitál prúdiaci z jadrových krajín Európskej únie počínajúc druhou polovicou 80-tych rokov smeroval v prevažnej miere do týchto periférnych ekonomík. Na konci minulého storočia patrili medzi najbohatšie územia Európskej únie Dánsko, Bavorsko, Badensko-Württembersko, Rakúsko a severné Taliansko, oblasti, ktoré boli v 50-tych rokoch umiestnené na periférii vtedajšieho európskeho ohniska hospodárskeho rozvoja. Toto bolo v tom čase tvorené oblasťou Porúria, Paríža a jeho okolia, ako aj krajinami Beneluxu. Odvtedy však v Európe prebehlo viacero podstatných zmien, z ktorých každá znamenala rýchly hospodársky rozmach predchádzajúcich periférnych oblastí. Možno konštatovať, že v 70-tych rokoch sa hospodárskym otvorením predchádzajúcich periférnych krajín sformovalo nové európske centrum rozvoja. Podobný vývoj sa začal v 80-tych rokoch v prípade Írska, Portugalska, Španielska a Fínska, ktoré sa počínajúc 90-tyimi rokmi začali vďaka svojmu dynamickému hospodárskemu rastu v čoraz väčšej miere začleňovať do hospodársky vyspelého jadra Európskej únie. Tým sa však vývoj novej európskej oblasti hospodárskeho rastu nezastavil. V druhej polovici 90-tych rokov sa sem takmer nebadateľne začlenili krajiny ako Estónsko, Poľsko, Maďarsko a Slovinsko, v ktorých bol na konci desaťročia rast HDP takmer

dvojnásobný ako priemer EÚ. Na začiatku prvého desaťročia 21. sa na prvú priečku v stredoeurópskom regióne dostalo Slovensko, kde v prvom štvrtroku 2003 hrubý domáci produkt medziročne vzrástol o 4,1%. Oblasti, ktoré v tom období tvorili európske územia rastu, vďačili za svoje napredovanie a modernizáciu v rozhodujúcej miere prílevu zahraničných investícií, čoho takmer učebnicovým príkladom bolo Írsko.

Hospodárske úspechy Európy boli v 50-tych rokoch založené na tom, že sa najprv sformovala a potom upevnila národná sieť malých a stredne veľkých podnikov, z ktorých sa postupom času vyprofilovala skupina veľkých podnikov. Tieto veľké podniky postupne silneli v dôsledku otvárania sa jednotlivých národných trhov v Európe. Nemecký, francúzsky a neskôr taliansky hospodársky zázrak vychádzal najprv z vnútorného trhu a jeho ovládnutia a až potom títo dominantní aktéri domáceho trhu ovládli pozície najprv na európskych a neskôr aj na globálnych trhoch. Tento zvnútra vychádzajúci model hospodárskeho rastu teda smeroval od malých podnikov k veľkým a bol charakteristický pre rozvinuté krajiny západnej Európy až do polovice 70-tych rokov. Odvtedy počínajúc sa v dôsledku globalizácie dostala do popredia nová forma hospodárskeho rastu, ktorá spočíva nie na malých a stredne veľkých podnikoch, ale má svoj prvotný impulz vo veľkých podnikoch; nevychádza z podnikov vlastnených domácimi subjektmi, ale z medzinárodných firiem a v rozhodujúcej miere využíva nie domáce, ale globálne finančné a kapitálové zdroje.

Slovensko podobne ako ostatné transformujúce sa krajiny strednej Európy sa uberá druhou cestou hospodárskeho rastu. Jej charakteristiky a dôsledky sa v rozhodujúcej miere odlišujú od vzoru hospodárskeho rastu, ktorý bol typický v 50-tych a 70-tych rokoch pre rozvinuté krajiny západnej Európy. Najpodstatnejší rozdiel medzi týmito dvoma modelmi rastu spočíval v tom, že sa vytvoril tzv. duálny systém. Zatiaľ čo na tvorbe HDP, exporte a výskumno-vývojovej činnosti sa podieľa rozhodujúcou mierou pomerne úzky okruh veľkých multinacionálnych firiem, je podiel domácich malých a stredne veľkých podnikov na týchto ukazovateľoch, napriek ich významnej úlohe v oblasti zamestnanosti, dosť nízky. Nepriaznivým sociálnym dôsledkom takto vytvorenej hospodárskej duality je úbytok strednej vrstvy v transformujúcich sa ekonomikách. Negatívny hospodársky dopad je v tom, že hospodársky rýchlo sa rozvíjajúca a na multinacionálnych firmách spočívajúca časť hospodárstva nedokáže aktivovať primeraný rast domáceho sektora.

Ekonomický rast je vo všeobecnosti spájaný s rastom priemyselným jednak vzhľadom ku kľúčovej úlohe priemyslu v rámci neho, jednak vzhľadom k jeho úlohe v procese štrukturálnej transformácie ekonomiky. Tento názor vyplýva okrem iného aj zo skutočnosti, že industrializácia býva označovaná za synonymum ekonomického rastu, nakoľko priemysel bol akcelerátorom ekonomického rastu počas prvej i druhej priemyselnej revolúcie. V dôsledku nich sú mnohé rýchlo sa rozvíjajúce ekonomiky svedectvom toho, že „čím rýchlejšie je celkové tempo rastu, tým viac prevyšuje tempo rastu priemyselnej produkcie nad tempom rastu ekonomiky ako celku“ (Kaldor, 1967).

Vo svojej podstate je ekonomický rast zároveň procesom štrukturálnej adaptácie, ktorej vonkajším výrazom je relokácia výrobných faktorov smerom od tradičného poľnohospodárstva k modernému poľnohospodárstvu, priemyslu a službám, ako aj následná relokácia týchto faktorov od sektora priemyslu smerom k sektoru služieb. V prípade úspešného akcelerovania ekonomického rastu dochádza v rámci tohto procesu k posunu výroby smerom k vysoko produktívnym sektorom. Vyjadrené všeobecne, zo širšej perspektívy, udržateľný ekonomický rast je spájaný so schopnosťou diverzifikovať domácu výrobnú štruktúru: t.j. generovať nové technicky a poznatkovo náročné aktivity v záujme posilnenia ekonomických väzieb v rámci krajiny. Moderné, technicky a poznatkovo intenzívne odvetvia priemyslu a služieb zvyčajne dynamicky prispievajú k tomuto procesu diverzifikácie. Napokon, vývoj potvrdzuje, že obdobia rýchleho rastu boli vždy späté s diverzifikáciou výroby smerom k odvetviám s vyššou produktivitou práce.

S rozvojom priemyslu je veľmi úzko spätý aj spoločenský rozvoj. Industrializácia býva považovaná za hnaciu silu mnohých procesov súhrnne označovaných ako „spoločenská transformácia“ a „modernizácia“. Konkrétnejšie, predpokladá sa, že existujú minimálne 4 spôsoby, ako môže priemysel prispieť k dosiahnutiu cieľov spoločenského rozvoja (UNIDO, 2007):

- Významný podiel priemyslu na ekonomickom raste pomáha vytvoriť podstatnú časť rezerv potrebných na podporu programov sociálneho rozvoja.
- Priemysel podporuje rast zamestnanosti a s ňou spojené generovanie zisku, a to priamo i nepriamo. Jednak sa nové pracovné miesta vytvárajú priamo v podnikoch v rámci sektora priemyslu. Nepriamo napomáha vytvárať pracovné miesta prostredníctvom

väzieb so sektorom poľnohospodárstva a služieb v mnohých prípadoch aj v týchto dvoch sektoroch.

- Tým, že mzdy v priemysle sú vyššie než v sektore poľnohospodárstva, prispieva k znižovaniu chudoby a vytvára priestor pre zvyšovanie úrovne miezd.
- Priemysel napomáha procesom sociálnej integrácie z viacerých aspektov, hlavne prostredníctvom všeobecného tlaku smerom k modernizácii a špecificky prispieva v niektorých prípadoch k integrácii a zrovnoprávneniu žien ponukou produktívnych pracovných príležitostí.

Priemysel výrazne ovplyvňuje všetky štyri piliere udržateľného rozvoja – ekonomický, sociálny, environmentálny a inštitucionálny. Ako bolo uvedené vyššie, okrem výrazného podielu na kvantitatívnych ukazovateľoch ekonomického rastu krajiny má veľký vplyv aj na spoločenské aspekty jej rozvoja. Jeho vlastné napredovanie a ďalší rast v 3. tisícročí určujúcim spôsobom ovplyvnili a ovplyvňujú predovšetkým výzvy udržateľného rozvoja, ktorým musí čeliť v kontexte s nasledovnými charakteristikami súčasného vývoja:

- Narastajúca globalizácia svetovej ekonomiky;
- Ekonomická kríza a jej vplyv na dostupnosť finančných zdrojov
- Vývoj obchodu a globálnej konkurencie
- Jednotný trh a regulačné rámce
- Dostupnosť surovín a energií a požiadavky ich efektívnejšieho využívania
- Technológie a inovácie
- Kvalifikačná štruktúra pracovných síl a ich zručnosti
- Otázky bezpečnosti, demografická zmena
- Zvyšujúce sa nároky na povýrobné služby

Globalizácia a integrácia trhov rýchlo sa rozvíjajúcich krajín do svetovej ekonomiky vytvorili nové možnosti odbytu pre priemysel EÚ. Export vzrástol v priebehu rokov 2000 až 2008 o 4,7%, podstatne rýchlejšie než rástol celkový objem produkcie (European Commission

2011). Napriek intenzívnejšej medzinárodnej konkurencii nedošlo k zníženiu obchodných aktivít EÚ v porovnaní s jej tradičnými konkurentmi USA a Japonskom. Výrazne vzrástla medzinárodná hodnotová výmena. V dôsledku prudkého poklesu dopravných a transakčných nákladov, ako i zníženia rizík tradične spätých z cezhraničnou výmenou tovarov boli v minulosti prevažne integrované priemyselné operácie rozčlenené do vysoko komplexných menších balíkov výrobných a obslužných činností. Uvedený trend zintenzívnenej vnútroodvetvovej del'by práce na národnej i medzinárodnej úrovni viedol k reorganizácii a fragmentácii tovarovej výmeny. Dôsledkom bol posun úlohy finálneho producenta, ktorého výkon vo zvýšenej miere závisí od výkonov dodávateľov (upstream businesses), vrátane tých, ktorí sídlia mimo EÚ. Toto platí nielen pre produkty spracovateľského priemyslu, ale aj pre ich kompletizáciu, hlavne pre interné služby, ktoré zabezpečujú priemyselné podniky vo svojej vlastnej réžii. Preto tradičný názor, ktorý uvažuje o sektore priemyslu ako o homogénnom, nezávislom a národnom nie je adekvátnym východiskom pre formovanie hospodárskej, resp. priemyselnej či štrukturálnej politiky. Za oveľa dôležitejšiu charakteristiku sa na všetkých úrovniach považuje excelentnosť a inovatívnosť, zvyšuje sa dopyt po dodávateľoch z rozličných odvetví a regiónov spĺňajúcich uvedené kritériá, ktorí sú zároveň navzájom zastupiteľní. Veľký dôraz sa kladie hlavne na klastre, v rámci ktorých spolupráca v nich združených odvetví vzájomne podnecuje ich rozvoj.

Rozsah a hĺbka poklesu produkcie vo všetkých národohospodárskych sektoroch v dôsledku ekonomickej krízy odštartovanej v roku 2008 boli oveľa výraznejšie než počas predchádzajúcich dvoch kríz, ktoré v období od roku 1990 ovplyvnili ekonomiku EÚ. Ostatná recesia trvala temer 17 mesiacov, než začala produkcia v odvetví priemyslu znovu rásť. V porovnaní s ostatnou krízou recesia po kríze v rokoch 1992 – 93 trvala 19 mesiacov a po kríze na prelome tisícročí iba 13 mesiacov. Je predčasné hovoriť o tom, koľko bude trvať, než produkcia priemyslu dosiahne predkrízové hodnoty. Pri detailnejšom zhodnotení vplyvu krízy je počet ňou postihnutých odvetví bezprecedentne väčší než počas všetkých predchádzajúcich poklesov výroby od roku 1990. Navyše pokles výroby v rámci priemyslu bol oveľa väčší než v prípade sektora služieb, ktorý bol vo všeobecnosti menej citlivý na vplyv krízy. Spracovateľský priemysel EÚ postihla kríza veľmi výrazne, v porovnaní s najvyššími hodnotami dosahovaným v roku 2007 jeho výkony poklesli na úroveň, ktorá bola naposledy zaznamenaná v roku 2008 (CEC 2009).

V niektorých odvetviach došlo k poklesu produkcie až o 20% a následná obnova bola v druhej polovici roku 2009 veľmi pomalá a krehká (Nemcová 2012). V dôsledku vývoja v lete roku 2011 vzrástla neistota, nakoľko je trend obnovy a zotavenia priemyslu udržateľný. Jedným z dôvodov pochybností je narastajúca neistota v oblasti udržateľnosti verejných financií, ktorá môže mať viesť k redukcii spotreby a investícií. I keď nemožno na základe ostatného vývoja dedukovať ďalší pokles ekonomickej aktivity, krátkodobé štatistické údaje za jún a júl 2011 (EC 2011) indikujú opäť pokles priemyselnej produkcie za EÚ - 27. Navyše sprievodným javom krízy bolo zníženie investovania a medzinárodného dopytu. Kríza finančných trhov a recesia zapríčinili, že viaceré banky v záujme ozdravenia svojich financií redukovali objem výpožičiek. Vzrástla cena obligáčného financovania so súčasným sprísnením podmienok jeho poskytovania a obdobná situácia bola aj v oblasti financovania prostredníctvom kapitálových trhov. Najviac tieto obmedzenia pocítili malé a stredne veľké podniky. Výskum Európskej centrálnej banky preukázal zhoršujúci sa trend dostupnosti bankových úverov pre uvedenú kategóriu podnikov tak v prvej, ako aj v druhej polovici roku 2009. Najviac boli postihnuté stavebné podniky. Išlo celkovo o 41% MSP v sektore stavebníctva a 25% v sektore spracovateľského priemyslu, ktoré pocítovali v tomto smere zhoršenie situácie v druhej polovici roka 2009. Takmer 18% MSP bola zamietnutá žiadosť o úver (European Central Bank, 2010).

Svetový obchod je hlavnou hybnou silou rastu a zvyšovania konkurencieschopnosti priemyslu EÚ. Počas predchádzajúcich dvoch desaťročí integrácia rýchlo sa rozvíjajúcich ekonomík Ázie a Latinskej Ameriky do svetovej ekonomiky, klesajúce dopravné a komunikačné náklady, postupujúca liberalizácia obchodu a investovania a inštitucionálne zmeny zamerané na podporu ich trhov umožnili zvyšovanie úrovne ekonomickej integrácie a zintenzívnenie medzinárodnej deľby práce. Z toho rezultujúca akcelerácia svetového obchodu bola hnacou silou ekonomického rastu. Zvyšujúca sa ekonomická integrácia umožnila vzostup rýchlo sa rozvíjajúcich ekonomík ako trhov s relatívne nízkymi nákladmi a vysokým dopytom. Následkom rozširovania EÚ bol jej podiel na svetovom obchode v ostatnom desaťročí relatívne stabilný aj napriek vzostupu a rozširovania vplyvu krajín ako Čína a iných rýchlo sa rozvíjajúcich ekonomík. O zachovanie exportnej výkonnosti EÚ sa pričínili predovšetkým strojársky priemysel, výroba ostatných dopravných prostriedkov a chemický priemysel (European Commission, 2010). V rámci niektorých odvetví aj napriek vstupu nových globálnych hráčov ako Čína či India sa v období 1996 – 2006 zvýšil podiel EÚ na



celosvetovom exporte, obzvlášť v odvetviach chemického, farmaceutického a automobilového priemyslu. Čo sa týka ostatných odvetví, možno konštatovať, že EÚ lepšie čelila konkurencii tovaru z Číny než jej tradiční konkurenti USA a Japonsko, hlavne v odvetviach výroby kovových výrobkov a elektrotechniky (European Commission 2010). Aby európsky priemysel dokázal profitovať z očakávaného ekonomického rastu v takých krajinách ako Rusko či krajiny Latinskej Ameriky, bude nevyhnutná ďalšia recipročná liberalizácia obchodu a zvýšenie jeho medzinárodnej konkurencieschopnosti. Väčšie krajiny disponujú väčším potenciálom pre diverzifikáciu výroby, nakoľko rozsiahlejší trh vytvára možnosti pre viac odvetví. Preto najdiverzifikovanejšie sú napr. Francúzsko, Nemecko, Taliansko, Španielsko a Veľká Británia. Ale menšie krajiny ako napr. Rakúsko, Belgicko, Holandsko a Švédsko majú tiež diverzifikovanú odvetvovú štruktúru. Špecializácia krajín vo veľkej miere závisí od prírodných zdrojov, od disponibilného kapitálu ľudského i fyzického, pozície krajiny v medzinárodnom hodnotovom reťazci.

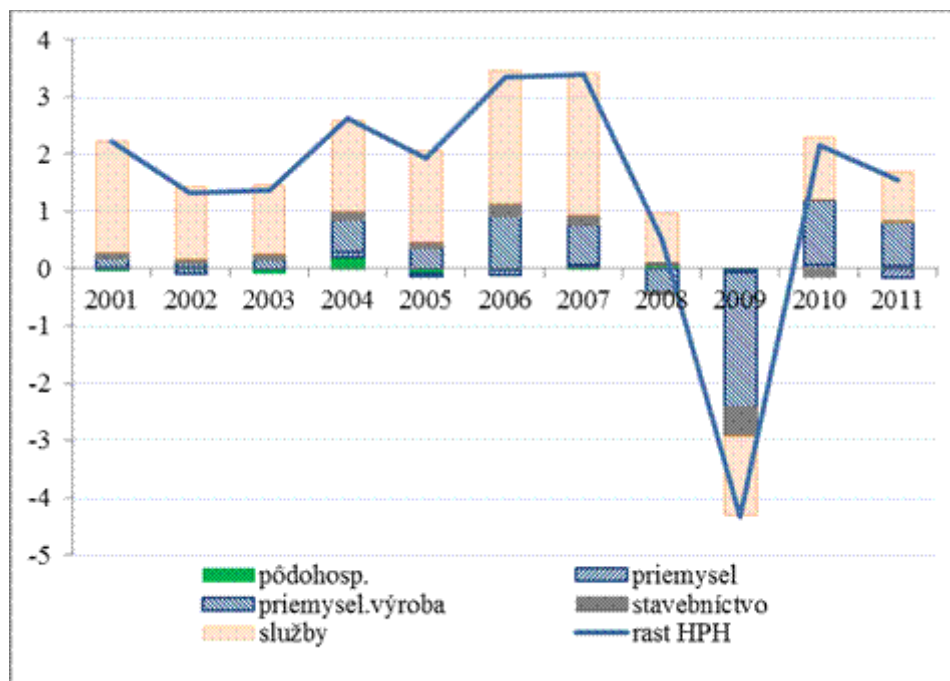
Napriek skutočnosti, že prorastový efekt priemyslu tak v zamestnanosti, ako aj v pridanej hodnote je rádovo nižší ako v prípade odvetví služieb (obr. 1), odvetvie významnou mierou prispieva k rastu produktivity práce, ktorá sa v porovnaní s rokom 2000 zvýšila o vyše 10%, pričom v odvetví priemyselnej výroby došlo k rastu produktivity práce v uvedenom období o viac ako 29 % (tabuľka 1).

Tabuľka č. 1 Tempo rastu produktivity práce v krajinách EÚ 27

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
NH celkom	100,0	101,3	102,3	103,3	105,3	106,3	108,1	109,8	109,3	106,4	109,3	110,7
Pôdohospodárstvo	100,0	100,4	103,4	100,1	117,0	113,9	117,4	123,1	130,7	131,2	131,1	136,2
Priemysel	100,0	101,7	111,9	115,0	118,2	116,7	112,5	114,2	114,4	114,0	116,3	110,4
Priemyselná výroba	100,0	101,4	101,9	105,0	110,0	113,9	120,2	124,4	121,3	110,7	123,6	129,4
Stavebníctvo	100,0	99,7	101,0	101,6	102,0	100,2	99,9	97,5	96,4	94,2	96,2	99,2
Služby	100,0	101,2	101,8	102,4	103,0	103,7	104,6	106,0	105,8	104,1	105,2	105,8

(Zdroj: Eurostat, vlastné výpočty)

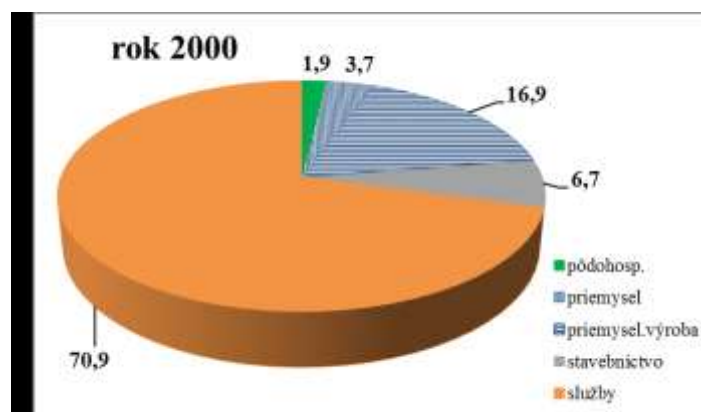
Graf č. 1. Príspevky NH odvetví k reálnemu rastu hrubej pridanej hodnoty v EÚ 27  
(v %, stále ceny roku 2000)



(Zdroj: Eurostat, vlastné výpočty)

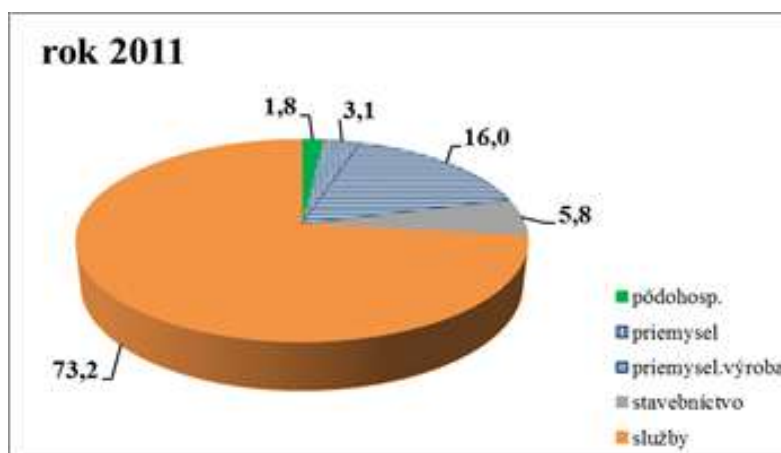
Dochádza k zmenám nielen medzi jednotlivými odvetviami. Technický rozvoj, narastajúca globalizácia a zvyšujúca sa konkurencia nútia firmy, aby im prispôbili svoje modely podnikania. Niektoré z týchto zmien vo vnútri odvetví stierajú rozdiely medzi výrobnými a obslužnými aktivitami. Rastúci počet výrobných firiem ponúka spolu s tradičnými výrobkami aj služby. Tento „proces konvergenencie“ medzi spracovateľským priemyslom a službami nie je ojedinelým javom, možno ho pozorovať na globálnej úrovni. Takmer vo všetkých krajinách EÚ bol okrem výraznému a zvyšujúcemu sa podielu služieb na tvorbe hrubej pridanej hodnoty (graf č. 2, graf č. 3) zaznamenaný zvyšujúci sa podiel služieb na celkových výkonoch spracovateľského priemyslu (Nemcová, 2012).

Graf č. 2 Štruktúra tvorby hrubej pridanej hodnoty (v %, s.c. roku 2005)



(Zdroj: Eurostat, vlastné výpočty)

Graf č. 3 Štruktúra tvorby hrubej pridanej hodnoty (v %, s.c. roku 2005)



(Zdroj: Eurostat, vlastné výpočty)

Úspešnú integráciu nových členských krajín umožnila okrem iného aj existencia jednotného trhu. Ako výsledok rozširovania dosiahol medziročný rast v nových členských štátoch v rokoch 2004 – 2008 priemernú hodnotu 5,6% oproti 3,4% v rozpätí rokov 1999 – 2003. V starých členských štátoch neboli v uvedených obdobiach zaznamenané zmeny a medziročný rast sa pohyboval iba približne na úrovni 2,2% (EC 2010). Je nevyhnutné v budúcnosti ďalej rozširovať jednotný trh a vylepšovať jeho regulačné rámce, hlavne zvýšením opatrení cezhraničnej ochrany spotrebiteľov.

Priemysel je právom označovaný za hlavného pôvodcu znečisťovania životného prostredia, exploatacie surovín a prírodných zdrojov a značnej spotreby energie (tab. 2).

Tabuľka č. 2 **Energetická náročnosť podľa sektorov**

(Priemerná hodnota energie na jednotku produkcie alebo pridanej hodnoty za obdobie 2003 – 2006)

Odvetvie	Energia/Produkcia (%)	Energia/Pridaná hodnota (%)
C Ťažba nerastných surovín	2,3	5,8
DA15 Výroba potravín	2,1	8,7
DA16 Spracovanie tabaku	0,3	1,7
DB17 Textilná výroba	3,1	10,3
DB18 Odevná výroba	1,3	4,5
DC19 Výroba kožených výrobkov	1,4	5,4
DD20 Drevárska výroba	2,4	8,0
DE21 Výroba celulózy, papierových výrobkov	5,8	20,8
DE22 Vydavateľstvo, tlač	0,8	2,2
DF23 Výroba ropných produktov, koksu	1,5	17,4
DG24 Výroba chemických výrobkov	3,1	10,5
DH25 Výroba z gumy, plastov	2,4	7,5
DI26 Výroba nekovových minerálnych výrobkov	6,0	16,8
DJ27 Výroba kovov	5,6	24,8
DJ28 Výroba kovových výrobkov	1,6	4,4
DK29 Výroba strojov i.n.	1,0	2,8
DL30 Výroba kancelárskych strojov, počítačov	0,3	1,6
DL31 Výroba elektrických strojov i.n.	0,9	2,8
DL32 Výroba telekomunikačných zariadení	0,7	2,3
DL33 Výroba presných prístrojov	0,7	1,7
DM34 Výroba motorových vozidiel	0,7	3,5
DM35 Výroba ostatných dopravných zariadení	0,7	2,5
DN36 Výroba nábytku a i.n.	1,2	3,7
DN37 Recyklovanie odpadu	2,3	9,5
E Výroba a rozvod elektriny, plynu a vody	12,9	46,6
F Stavebníctvo	1,3	4,0

Zdroj: EU Industrial Structure 2009

Jednou z najnaliehavejších výziev pre priemysel EÚ je prechod k nízkouhlíkovej, energeticky a surovinovo menej náročnej výrobe. Vplyv priemyslu na životné prostredie sa posudzuje z dvoch strán – tak na základe vplyvu priemyselnej výroby na životné prostredie, ako aj na základe toho, ako na životné prostredie vplýva spotreba (využívanie) priemyselných výrobkov. Zatiaľ čo väčšina problémov spojených so spotrebou priemyselných výrobkov má celoeconomický dosah, environmentálne vplyvy priemyselnej výroby patria do kompetencií priemyslu samotného. Tu sa kľúč k riešeniu problémov ukrýva v technológiách a inováciách. Nakoľko environmentálne problémy zapríčinené priemyselnou výrobou sú spôsobené tzv. externalitami – mimo sféry trhového mechanizmu – sú potrebné na ich eliminovanie korekcie zo strany hospodárskej politiky. Vo väčšine prípadov má reakcia priemyslu na takéto politiky

technický charakter a zvyčajne nemá významný vplyv na konkurencieschopnosť. Preto priemyselné technológie a ich nepretržité inovatívne zmeny – ak sú náležite plánované prostredníctvom trhových a politických stimulov – vo veľkej miere prispievajú k riešeniu problémov environmentálnej udržateľnosti.

## **2. Udržateľná politika konkurencieschopnosti priemyslu – výzvy a smerovanie**

Za súčasnej ekonomickej klímy, keď priority priemyselnej politiky EÚ boli determinované snahou o eliminovanie dopadov krízy, čoraz výraznejšie vystupuje do popredia požiadavka koordinovanej a koherentnej priemyselnej politiky EÚ stimulujúcej konkurencieschopnosť pri súčasnom rešpektovaní princípov udržateľného rozvoja. Rozhodujúcim v tejto súvislosti je vytýčenie dlhodobých cieľov priemyselnej politiky, zmien v rámci priemyslu a jeho podnikateľskom prostredí, ktoré sú nevyhnutné pre naštartovanie ekonomického rastu a zabezpečenie pracovných miest, ako aj opatrení umožňujúcich úspešnú transformáciu priemyslu v súlade s výzvami budúcnosti.

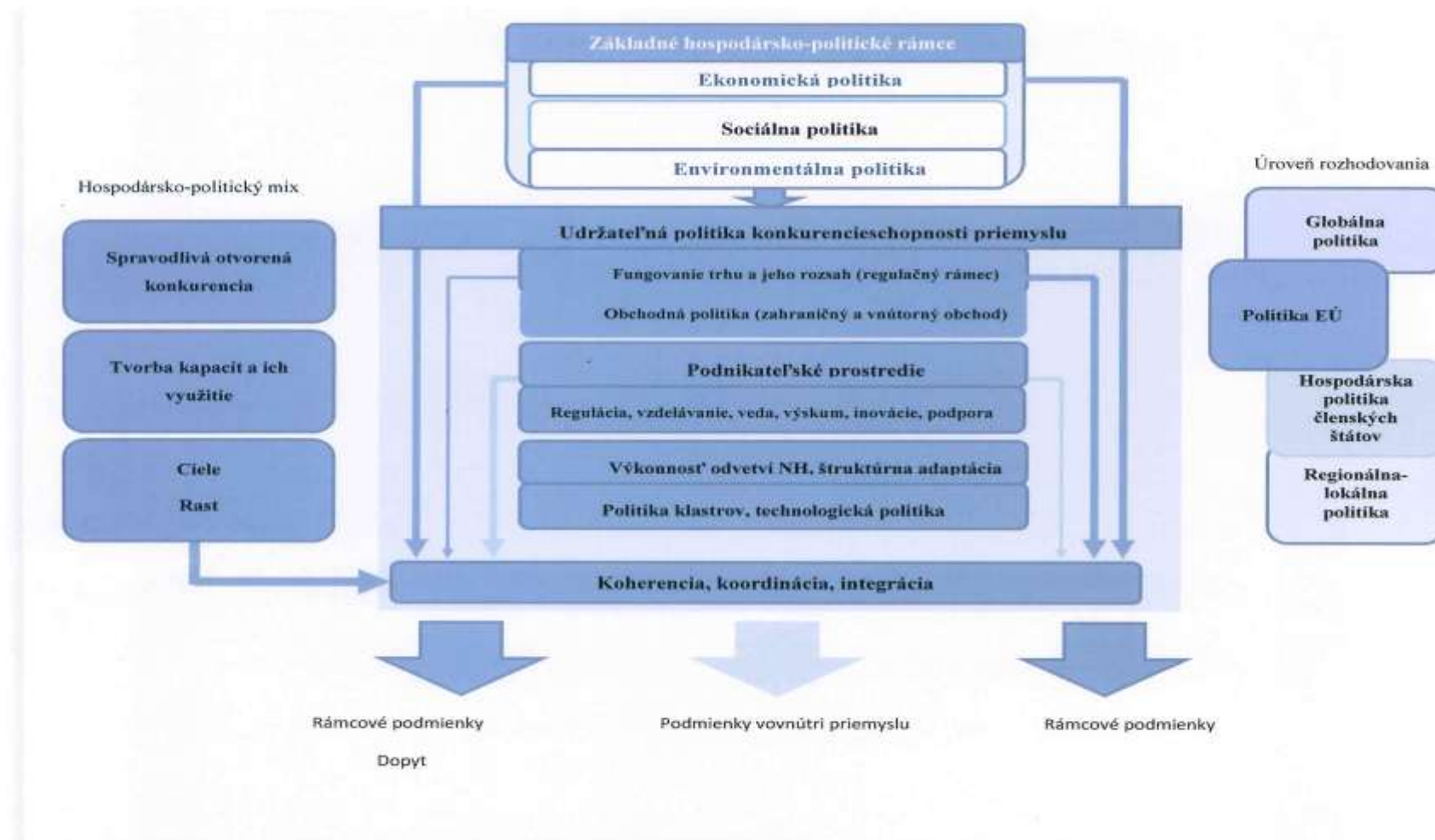
Keď v roku 2007 EÚ rekapitulovala priemyselnú politiku vytýčenú v roku 2005, iba veľmi umiernené hodnotiace kritériá jej umožnili benevolentne konštatovať, že priemysel sa vo všeobecnosti vyvíja dynamicky a podieľa sa podstatnou mierou na ekonomickom raste a prispieva k tvorbe pracovných príležitostí (European Commission, 2010). Veľa sa očakáva od zlepšenia vývoja a implementovania koherentných a koordinovaných politík zameraných na zvýšenie konkurencieschopnosti (Meyer – Stamer, 2005). Existuje jasná potreba revidovania kľúčových prvkov spoločnej priemyselnej politiky pre udržateľnú konkurencieschopnosť. Je dôležité ďalej definovať ambície Európa 2020 a premeniť ich na konkrétne politiky, ktoré prispejú k ozdraveniu a dlhodobej konkurencieschopnosti priemyslu EÚ ako celku. Aby mohla byť priemyselná politika označovaná prívlastkom udržateľná, musí sa prednostne vyrovnávať s nasledovnými výzvami:

- Narastajúca globalizácia svetovej ekonomiky;
- Celosvetová kríza odštartovaná na konci prvého desaťročia 21. storočia, ktorá sa mimoriadne výrazne prejavila vo vývoji na potravinových, energetických a finančných trhoch;

- Klimatická a demografická zmena;
- Nástup ekonomík Číny a Indie;
- Rozvoj „podnikateľskej ekonomiky“.

Možno konštatovať, že ak uvažujeme o priemyselnej politike v súlade so stratégiou udržateľného rozvoja EÚ, jej ciele je potrebné formulovať nielen vzhľadom k podielu priemyslu na zvyšovaní ekonomického blahobytu – čo je napokon jadrom priemyselnej politiky –, ale aj vzhľadom k jej úlohe na raste spoločenskom a koherencii s cieľmi environmentálnymi (ECORYS 2010). Ide teda nielen o čisto ekonomický rast vyjadrený kvantitatívnymi ukazovateľmi ako HDP, ale aj o úlohu priemyslu v procese sociálnej inklúzie a kohézie, adaptácii priemyslu na štrukturálne zmeny, ako aj podiel priemyslu na udržateľnom využívaní surovín a energií. Vzhľadom k týmto skutočnostiam možno rozlišovať medzi širokou a úzkou, obmedzenou koncepciou udržateľnej priemyselnej politiky (Rodrik, 2010). Široká koncepcia by mala integrovať kompletnú škálu ekonomických, sociálnych i environmentálnych cieľov. V protiklade k nej užšia koncepcia udržateľnej priemyselnej politiky sa zameriava viac na environmentálne aspekty, ako napríklad udržateľné využívanie zdrojov a ochrana životného prostredia. Pri úvahách o udržateľnej priemyselnej politike treba mať na zreteli vzťah medzi konkurencieschopnosťou a udržateľnosťou. Na jednej strane môžeme chápať udržateľnú konkurencieschopnosť jednoducho ako schopnosť udržať jej úroveň v dlhodobom horizonte. Na druhej strane ju môžeme pri koncipovaní priemyselnej politiky chápať z aspektu dosiahnutia konkurencieschopnosti pri súčasnom dodržaní požiadaviek (širokých či úzkych) udržateľného rozvoja. Ostatné dokumenty dokazujú, že Európska únia pri koncipovaní modernej priemyselnej politiky sa zameriava na čo jej najširšie ponímanie v súvislosti s požiadavkami udržateľného rozvoja tak, aby prispela k minimalizácii škodlivých vplyvov priemyslu na životné prostredie, či už prostredníctvom jeho produkcie alebo využívaním jeho výrobkov, pri súčasnom zachovaní jeho konkurencieschopnosti (ECORYS 2010).

Rozhodujúce faktory, ktoré ovplyvňujú globálnu konkurenciu a konkurencieschopnosť a formujú budúce hospodársko-politické rámce znázorňuje graf č. 3 (prevzaté z: Ecorys, 2010)



Pre formovanie udržateľnej politiky konkurencieschopnosti priemyslu majú rozhodujúci význam tri rozsiahle súbory politických opatrení v nasledovných oblastiach (ECORYS 2010):

- Fungovanie trhu a jeho rozsah: sem patria priemyselno-politické opatrenia regulačnej povahy (tieto sú primárne zamerané na zabezpečenie spravodlivých a otvorených podmienok trhu), ďalej opatrenia politiky konkurenčnej (alebo nazývanej aj politika hospodárskej súťaže), obchodnej politiky (domácej i zahraničnej). Vo všeobecnosti tieto opatrenia majú tendenciu pôsobiť výraznejšie na podmienky ovplyvňujúce priemysel na strane dopytu.
- Podnikateľské prostredie a inputy: zahŕňajú politické opatrenia prierezového charakteru, ktoré podporujú konkurencieschopnosť a transformáciu priemyslu prostredníctvom zvyšovania kapacít a schopností vytváraním priaznivého podnikateľského prostredia. Tieto môžu zahŕňať napríklad zlepšovanie kvality, dostupnosti a prístupu k jednotlivým výrobným faktorom, či znižovanie administratívnej záťaže podnikateľských subjektov. V zásade ich možno označiť za opatrenia neregulačného charakteru, ktoré majú vo všeobecnosti tendenciu pôsobiť výraznejšie na strane dopytu.
- Výkonnosť odvetí, štrukturálna adaptácia: zahŕňajú politické opatrenia, ktoré tiež podporujú konkurencieschopnosť a transformačný potenciál priemyslu, ale sú bezprostrednejšie zamerané smerom na podporu podmienok v rámci priemyslu samotného (vovnútri priemyslu) – vrátane špecifických sektorov alebo hodnotovej výmeny ako protiklad k rámcovým podmienkam na vyššej úrovni.

Uvedené opatrenia sú súčasťou širšieho súboru hospodársko – politických opatrení zameraných na napĺňanie cieľov ekonomického, sociálneho a environmentálneho rozvoja. Je samozrejmé, že na tejto úrovni existuje celý rad takých opatrení ovplyvňujúcich ďalší vývoj priemyslu, od ktorých sa neočakáva, že budú v každom ohľade napĺňať ciele udržateľnej politiky konkurencieschopnosti priemyslu. Je preto potrebné sledovať mieru koherencie týchto opatrení s tými opatreniami, ktoré nie sú zamerané prvorado na rozvoj priemyslu, a zabezpečiť ich vzájomnú koordináciu a integráciu v rámci širokého hospodársko- politického kontextu.



## ZÁVER

Hľadanie súladu medzi udržateľným rozvojom a konkurencieschopnosťou priemyslu je jednou z rozhodujúcich úloh budúceho rozvoja priemyslu. Opatrenia Priemyselnej politiky musia zabezpečiť adaptovanie a transformáciu priemyslu tak, že podporí zvyšovanie jeho konkurencieschopnosti priemyslu súčasne s plnením cieľov udržateľného rozvoja.

Transformačný proces prepojený s technickým rozvojom nezahŕňa len high-tech odvetvia spracovateľského priemyslu, ale aj inovatívne aplikácie technológií v technicky menej náročných odvetviach. Konkurencieschopnosť sa môže oveľa výraznejšie vylepšovať stratégiami (napr. inteligentnou a pohotovou špecializáciou), ktoré sú skôr založené na existujúcich aktívach (napr. zručnosti, odborné znalosti, disponibilné fyzické zdroje, prírodné podmienky, prístup na trh a pod.) než na prekonaní súčasných technických trendov. Kým fyzické faktory sú základom externej konkurencieschopnosti, faktory, na ktorých je založená schopnosť firiem odlíšiť sa od svojich konkurentov, sú vo zvyšujúcej sa miere nemateriálnej povahy. Faktory ako kvalita, značka, prispôsobivosť a poskytovanie produktovo relevantných služieb (poskytovanie povýrobného servisu) môžu byť tiež zaradené medzi kľúčové predpoklady umožňujúce jednotlivým odvetviám priemyslu EÚ inovovať a umiestniť sa medzi segmentmi výroby s vysokou pridanou hodnotou.

Priemyselné sektory nemožno ponímať ako homogénne, nezávislé a národné. Hodnotová výmena je čoraz komplexnejšia a previazanejšia, prekonáva tradičné sektorovo založené kategórie a geografické obmedzenia. Súčasne so zvyšovaním technickej úrovne výroby v takých krajinách ako Čína, India či Brazília je evidentné, že v mnohých priemyselných aktivitách a segmentoch bude potrebné rátať s nimi ako s hlavnými konkurentmi (Lin - Chang, 2009). Čím viac sa spomaľuje ekonomický rast vo vyspelých ekonomikách, tým viac sa zostruje na svetových trhoch konkurencia zo strany krajín považovaných za menej vyspelé, hlavne v segmentoch produktov s vysokou pridanou hodnotou, ktoré donedávna ovládal priemysel EÚ. Priemyselná politika preto musí byť rozhodnejšia ako doteraz a uplatňovať prístupy odlišné do tých, ktoré neumožňujú odklon od tradičného ponímania priemyselných odvetví, a pochopiť hybné sily konkurencieschopnosti a ich implikácie pre odlišné priemyselné aktivity. Súčasne je potrebný holistickejší obraz, ktorý berie do úvahy rozsiahle väzby, ktoré ovplyvňujú výkony priemyslu a konkurencieschopnosť

a prispôsobujú evaluáciu a integráciu opatrení v rámci širokého spektra politík ovplyvňujúcich priemysel.

Väčšia nepredvídateľnosť kombinovaná s rastúcou rýchlosťou zmien, ktorá znamená zložitejšie a komplikovanejšie podnikateľské prostredie, zároveň komplikuje formuláciu stratégií zameraných na podporu konkurencieschopnosti. Udržateľná politika konkurencieschopnosti priemyslu by sa mala sústrediť na predvídanie budúceho vývoja a jeho možný vplyv na medzinárodnú konkurencieschopnosť. Budúcnosť priemyslu EÚ je v inovatívnosti a excelentnosti. Na to, aby mohla byť priemyselná politika EÚ označená prívlastkom udržateľná, musí pri súčasnej podpore konkurencieschopnosti prispieť k zvyšovaniu zamestnanosti, znižovaniu miery zhoršovania životného prostredia a zlepšeniu kvality života.

## Literatúra

1. CEC. European Industry in a Changing World. Updated Sectoral Overview. Commission Staff Working Document. Brussels 2009
2. ECORYS (2010). Towards Sustainable Industrial Competitiveness policy. Issues paper to EU Ministers of Industry. <http://www.marcourt.wallonie.be/service.php?...fr>
3. European Central Bank. Survey on the access to finance of SMEs in the euro area: second half of 2009, ECB, February 2010.
4. European Commission (2009). EU Industrial Structure 2009. Performance and Competitiveness  
[http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf/\\_getdocument.cfm?doc\\_id=5580](http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf/_getdocument.cfm?doc_id=5580)
5. European Commission (2011). EU Industrial Structure 2011. Trends and Performance.  
[http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf/\\_getdocument.cfm?doc\\_id=7066](http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf/_getdocument.cfm?doc_id=7066)
6. European Commission (2010). EU Manufacturing Industry: What are the Challenges and Opportunities for the Coming Years? [http://ec.europa.eu/enterprise/policies/industrial-competitiveness/economiccrisis/files/eu\\_manufacturing\\_challenges\\_and\\_opportunities\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/enterprise/policies/industrial-competitiveness/economiccrisis/files/eu_manufacturing_challenges_and_opportunities_en.pdf)
7. Kaldor, N. (1967). Strategic Factors in Economic Development, Cornell University Press: Ithaca.
8. Lin, J., and H.-J. Chang (2009). 'Should Industrial Policy in Developing Countries Conform to Comparative Advantage or Defy it? A Debate between Justin Lin and Ha-Joon Chang'. Development Policy Review, 27 (5): 483-502.
9. Meyer – Stamer, J. (2005) Modern industrial policy or postmodern industrial policies? [http://www.jms-scholarship.com/fileadmin/user\\_files/Meyer-Stamer\\_modern\\_or\\_post\\_modern\\_industrial\\_policy.pdf](http://www.jms-scholarship.com/fileadmin/user_files/Meyer-Stamer_modern_or_post_modern_industrial_policy.pdf)
10. Nemcová, E. (2012.) Udržateľný rozvoj priemyslu a jeho výzvy pre priemyselnú politiku EÚ. In: recenzovaný zborník príspevků X. mezinárodní vědecké konference Hospodářská politika v členských zemích Evropské unie, ISBN 978-80-7248-780-6
11. Rodrik, D. (2010). The Return of Industrial Policy, Project Syndicate, 21 April, <http://www.projectsyndicate.org/commentary/rodrik42/>
12. UNIDO (2007). Industry Matters for Sustainable Development. Background Paper for the UNIDO Side Event on Sustainable Industrial Development on 8 May 2007 at the Commission for Sustainable Development (CSD-15), <https://www.unido.org/doc/65592>